

KRYSTYNA KERSTEN

WNIOSKI DOTYCZĄCE MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA MASOWYCH MATERIAŁÓW KRONIKARSKO-PAMIĘTNIKARSKICH W HISTORYCZNYCH BADANIACH NAUKOWYCH

Opracowane ekspertyzy: K. Kersten, T. Szarota, B. Misztal, Z. Sufin, J. Szymanderski, oraz dyskusja w Instytucie Historii PAN w dniu 16 marca 1979 r. pozwalają sformułować następujące wnioski na temat aktualnych możliwości i perspektyw wykorzystywania zapisów kronikarsko-pamiętnikarskich dla badań naukowych nad dziejami najnowszymi.

1. Wartość materiału.

1.1. Nie ma możliwości globalnego opracowania treści przekazów pamiętnikarsko-kronikarskich. Przydatne są one wyłącznie jako materiał do określonych ściśle tematów.

1.2. Z racji swej niereprezentatywności i szczególnie dużych zakłóceń relacji poznania i przekazania informacji przydatność źródeł tego typu do ustaleń faktograficznych o szerszym zasięgu jest ograniczona. Informują one o istnieniu zjawiska, ale nie o jego natężeniu i skali. Wniosek ten dotyczy zarówno materiałów uzyskiwanych w wyniku zorganizowanych konkursów, ankiet itd., jak i pisanych z okazji wydawnictw rocznicowych. Sięganie po ten materiał dla poznania przebiegu wydarzeń i rekonstrukcji zjawisk materialnych, istniejących poza świadomością piszącego jest ostatecznością, uzasadnioną w braku innych, bardziej pełnych i wiarygodnych źródeł informacji.

1.3. Z tych samych przyczyn wartość materiałów pamiętnikarsko-kronikarskich dla badań nad postawami i zachowaniami grup jest niewielka. Zarówno w wypadku zapisu świadomości własnej jak i cudzej zakłócenia we wszystkich relacjach: poznania, ekspresji, komunikacji są bardzo znaczne, acz nieco odmiennie. Istnieje tu poważne niebezpieczeństwo wnioskowania o całej populacji na podstawie zapisów jednostkowych.

1.4. Największe perspektywy poznawcze rokuje wykorzystanie masowych materiałów pamiętnikarsko-kronikarskich, dla poznania struktur kulturowych, systemów pojęciowych, adaptacji określonych języków. Zwrócić tu należy wszelako uwagę na konieczność skrupulatnego rozróżniania dwóch poziomów: okresu pisania pamiętnika i okresu, o którym pisano; są one bowiem daleko nietożsame. W zasadzie dla zjawisk kulturowych każdy zapis jest niemal wyłącznie przekazem stanu okresu pisania, z tendencją do transponowania terażniejszości w przeszłość.

2. Metody wykorzystywania.

2.1. Posługiwanie się, jak to dotychczas ma najczęściej miejsce, zapisami masowymi metodą egzemplifikacji budzi poważne zastrzeżenia i może prowadzić do daleko posuniętych deformacji naszego poznania historycznego przez przypisywanie zjawiskom jednostkowym (czy to ze sfery materialnej, czy świadomości) waloru powszechności.

2.2. Z uwagi na ilość zapisów i brak dostatecznych informacji o autorach, w analizie historycznej możliwe jest tylko poddanie operacjom krytyki źródło-

wej całego zbioru. Nie dysponujemy na ogół przekazami pozwalającymi na krytykę poszczególnych pozycji tworzących zbiór.

2.3. Teoria statystyki i aparatura statystyczna z racji niereprezentatywności materiału nie ma zastosowania wobec zapisów pamiętnikarsko-kronikarskich.

2.4. W tej sytuacji konieczne jest wypracowanie nowych metod krytycznych dostosowanych do charakteru źródła. Próby przenoszenia zasad czy to krytyk źródłowych historii, czy stosowania metod analizy statystycznej może prowadzić tylko do multiplikowania błędów i pseudonaukowych rekonstrukcji procesu historycznego. Metody te muszą objąć sferę zakłóceń kolejnych szczebli relacji (poznania, ekspresji, komunikacji) nie w skali jednostkowej, ale masowej.

2.5. Kolejnym szczeblem będzie opracowanie wzorcowych technik badawczych (systemy kodowania i liczenia).

3. Inspirowanie i organizowanie badań.

3.1. Historyk od dawna występuje w roli „twórcy źródeł” — inspiratora relacji, wspomnień, pamiętników itd., ale ta jego działalność nie ma, jak dotąd, ściśle wyznaczonych zasad i rygorów metodycznych, nie jest też opracowana metodologia źródeł tego typu. Ponieważ nie może tu wystarczyć prosta aplikacja metod socjologicznych, ta sfera warsztatu badawczego historyka dziejów najnowszych wymaga opracowania, przy współudziale historyków i socjologów, z punktu widzenia potrzeb naszej dyscypliny naukowej.

4. Wnioski organizacyjne.

Proponujemy, w ramach zespołu zajmującego się pamiętnikarstwem masowym przystąpienie do opracowania metodyki i metodologii korzystania z nowego w nauce historycznej źródła, jakim jest masowy materiał pamiętnikarsko-kronikarski. Konieczne byłoby tu wykorzystanie studiów nad zastosowaniami socjologicznych metod i technik badawczych w historii, prowadzonych przez Jacka Szymanderskiego.